

ספר דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב:

התכלית של ספר דברים

הרמב"ן בהקדמתו לספר דברים מאריך לבאר היחוד שיש בספר דברים, וז"ל הספר הזה ענינו ידוע שהוא "משנה תורה", יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל.

כהנם זריזים הם

ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים ולא במעשה הקרבנות, ... שכבר ביאר אותם להם, והכהנים זריזים הם לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה. אבל בישראל יחזיר המצות הנוהגות בהם פעם, להוסיף בהם ביאור.

א"י ניתנה על תנאי

ועי' בככלי חמדה שכתב עוד סיבה למה לא נכפל איסורי כהונה, ע"פ מש"כ הרשב"א (שבת פט, א) שא"י ניתנה על תנאי שישמרו המצוות, ומה"ט גורשו מא"י אע"ג שכפה עליהם הר כגיגית בקבלת התורה והיו אנוסים, וכדאיתא בגמ' (שם) "מכאן מודעה רבה לאורייתא", ומשו"ה בכניסתם לארץ חזר והזהירם, כדי שיבינו שאם לא ישמרו את התורה יגלו. אבל הכהנים שלא נטלו חלק בארץ, לא היה סיבה לחזור ולהזהירם בשעת כניסתם לארץ.

לכהנים לא הותר "קדלי דחזירי"

עוד כתב הכלי חמדה לבאר על פי מש"כ בעל היערות דבש שהא דהותרו לישראל "קדלי דחזירי" בשבע שכבשו ושבע שחלקו, לא היה היתר שייך אלא לישראל ולא לכהנים, משום קדושה יתירה שיש בהם. א"כ לישראל היה חזור ומזהירם משום שכשיכנסו לא"י יתרגלו באכילת דברים האסורים, משא"כ לכהנים שלא היה הותר להם כלל, לא היה צריך זריזות יתירה.

אבל עי"ש שתמהו על היע"ד מההיא דחולין (יז, ב), שהגמ' מסופק האם בשר נחירה, שהיה מותר במדבר, שהוכנס לארץ מותר או לא. ומק' אם בשבע שכבשו אפילו קדלי דחזירי מותר, ואם איתא למה לא משני שנ"מ בכהנים שלא הותר להם קדלי דחזירי אבל בשר נחירה היה מותר להם, עי"ש מה שמיישב.

אזהרה יתירה לע"ז

ממשיך הרמב"ן ופעם שלא יחזיר אותם רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות, כמו שיבאו בעניני ע"ז, אזהרות מרובות זו אחר זו בתוכחות וקול פחדים אשר יפחיד אותם בכל ענשי העבירות.

לא התחדשו מצוות חדשות בערבות מואב

עוד יוסיף בספר הזה כמה מצוות שלא נזכרו כלל, כגון היבום, ודין המוציא שם רע, והגרושין באשה, ועדים זוממין, וזולתן. וכבר נאמרו לו כולן בסיני או באוהל מועד בשנאמר הראשונים קודם המרגלים, כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית. וע"כ לא נאמר בספר הזה "וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל", או "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" מצוה פלונית.

למה לא נאמרו ליוצאי מצרים

אבל לא נכתבו המצוות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים, כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ ע"פ שהן חובת הגוף, כאשר בא בענין הנסכים. או מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בכנים נוחלי הארץ.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים קמג) נשאל על המצוות שנתחדשו במשנה תורה היכן נאמרו, אם נאמרו בסיני או בחורב או באהל מועד למה לא אמרן משה מיד לבני ישראל כשאר מצוות, ולמה כבש אותם כל כך זמן, ואם נאמרו

בערבות מואב, לא מצינו שם "וידבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל", ולא "ויאמר ה' אל משה". וכן משמע שלא נתחדש בערבות מואב זולת הברית, שנאמר "אלה דברי הברית אשר כרת ה' וכו'".

איך כבש מרע"ה את נבואתו

עי"ש שהביא דברי הרמב"ן שהכל נאמר בסיני או באהל מועד בשנה הראשונה, אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים, כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אע"פ שהם חובת הגוף, או מפני שאינן תדירות לא הזכירם רק בבנים נוחלי הארץ. ותמה עליו הרדב"ז שאם צוהו הקדוש ברוך הוא בהם "דבר אל בני ישראל", וכי כבש נבואתו ארבעים שנה. ואם צוה בהם, אלא שאמר לו שלא יאמר אותם להם אלא סמוך לכניסתם לארץ, לא יצוה בהם אלא סמוך לכניסתן לארץ.

עוד הקשה והלא שמטה ויובל וכל המצות התלויות בזרע הארץ לא נהגו אלא בארץ, ולמה נאמרו ליוצאי מצרים. עוד הק' דרוב המצות שנתחדשו הם חובת הגוף ולמה לא נאמרו ליוצאי מצרים.

ומש"כ הרמב"ן מפני שאינן תדירות, תמה הרדב"ז הלא באותן שנאמרו יש כמה מצות דלא שכיחי טפי מהני, ובאותן שנתחדשו איכא כמה מצות דשכיחי תדיר, כגון "ואכלת ושבעת וברכת וגו'", "לא תוסיף", "לא תגרע", "הקם תקים עמו". וכי מצות גירושין לא שכיחא, והלא מעשים בכל יום. ורוב מצות המחודשות הם דברים מצויים יותר מאותם שנאמרו.

שיטת הרדב"ז

ולכן כתב הרדב"ז שכל הפרשיות המחודשות בערבות מואב נאמרו, וכל פרשה שנשנית משום דבר שנתחדש בה. ואם תשאלני למה לא צוה הקדוש ברוך הוא מצות אלו בסיני כשאר מצות, ולמה לא תשאל על שבת ודינין דאמרינן במרה איפקיד, ועל אותם שנאמרו באהל מועד למה לא נאמרו בסיני. והשואל על זה שואל על רצונו והוא הוא דבר שאין כח באדם להשיגו, כי הוא יתברך ורצונו הכל דבר אחד.

ומסיק הרדב"ז "ואעפ"י שידעתי שאיני כדאי לחלוק על הרב, מ"מ דעתי החלושה אני כותב הואיל ואין זה תלוי בדין מדיני תורתנו".

ותמה הכלי חמדה על הרדב"ז, שהרי גם לדבריו כשנשאל למה לא נאמרו מיד אמר שאין לנו להקשות על רצון הקב"ה, א"כ למה קשה לומר שהקב"ה אמר הכל למשה, רק זמן הצווי לכלל ישראל לא היה אלא לפני כניסתם לארץ.

ומה שתמה משמיטה ויובל, כתב הכלי חמדה שאינו קשה כלל שהרי נאמר לפני חטא המרגלים, א"כ היו יכולים לבא לארץ מיד.

עוד כתב שבכל מצוה יש החלק הלימודי והחלק המעשי, א"כ במצוות התלויות בארץ אע"פ שהחלק המעשי עוד לא נוגע אבל חלק הלימודי היה שייך, משא"כ מצוות שהן חובת הגוף, אם גזרה חכמתו ית' שלא יהיו מצווים עדיין, אז החלק הלימודי ג"כ לא היה שייך, וזה חידוש.

ברכת המזון

על מה שהק' הרדב"ז שברכת המזון שכיח ושכיח, כתב הכלי חמדה שכל דברי הרמב"ן לא נאמרו אלא על מצוות שנצטוו במדבר, אבל ברכת המזון לא נצטוו עד כניסתם לארץ. ולא מיבעיא לדעת רש"י (ברכות כ, ב) שמי שאין לו חלק בארץ פטור מברכה"מ, א"כ בוואי קודם שנכנסו לארץ לא התחייבו, (כוונתו למש"כ רש"י לבאר סברת מ"ד שנשים בברכה"מ אינו אלא דרבנן, וז"ל דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח), והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק, ואי משום בנות צלפחד, חלק אביהם הם דנטלו, שהיה מיוצאי מצרים). אלא אפילו לפי תוס' נראה פשוט שלא התחייבו עד שנכנסו לארץ. כוונתו לתוס' (שם) שתמה כל רש"י דא"כ למה לא איבעי להו על כהנים ולוים נמי שהרי לא נטלו חלק בארץ, וא"כ לא יוצאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון. ולכן פירשו בתוס' דטעמא משום דכתיב "על בריכתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנתנו", ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה, ואמרינן לקמן (מט, א) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו.

ומביא ראיה לדבריו, (שלא נצטוו עד ביאתם לא"י), מהא דאיתא בברכות (מח, ב) אמר רב נחמן משה תקן לישראל

ברכת הזן בשעה שירד להם מן, משמע שגם מה שקנו מתגרי אומות העולם לא התחייבו אלא מתקנת משה ולא מה"ת. ולכאורה נעלם ממנו דברי הראשונים, דהנה הרשב"א (שם) הק' איך אמרינן שמשעה תיקן להם וכו', דהא קיי"ל דברכות אלו מדאורייתא נינהו, ותי' דמטבען הוא שטבעו להן, דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה, ואתו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה. עי"ש שמביא ראיה מהא דאמרינן לעיל (מ, ב) מנימין רעיא בתר דאכל אמר בריך מריה דהאי פיתא, ואקשינן מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול יצא, תנינא אלו נאמרים בכל לשון וכו', איצטריך סד"א היכא אמרי' כי אמרה בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינן לה רבנן, אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינן לה רבנן לא יצא קמ"ל, דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן, ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אמרינן כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהשיך שלות הארץ.

ונראה שמקור דבריו הם ברמב"ן (סה"מ שורש א) וז"ל וכן אמרו בבהמ"ז שהוא ודאי מן התורה, משה תיקן ברכת הזן יהושע תקן ברכת הארץ שלמה תקן בונה ירושלים, וכולן אין מטבען תורה, אבל נצטוונו מן התורה שנברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו, כענין ברכת מנימין רעיא שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא (שם מ, ב), ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה, ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים עיר קדשך. כי הענין תקן שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר. וכדבריהם כתב גם הרא"ה (ברכות שם). ולדבריהם פשוט שחייב ברכה"מ מה"ת נהג גם במדבר, רק משה תיקן את נוסח של ברכת הזן.

אמנם ראיתי ברא"ש (שם) וז"ל ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה עד דוד ושלמה, דהא לקמן דרשינן כולוהו מקרא, אלא דוד ושלמה תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל. משמע שלא היה קשה לו אלא מתקנת דוד ושלמה, אבל מתקנת משה ויהושע לא היה קשה לו, משמע שס"ל שבזמנם באמת לא היה חיוב מה"ת. אבל עדיין צ"ע שתקנת יהושע היה אחרי שכבר נכנסו לארץ, א"כ בוודאי אז כבר היה חיוב מה"ת, א"כ למה הק' הרא"ש רק מדוד ושלמה.

בל תוסיף

ומה שהק' מבל תוסיף למה לא צוום מיד, כתב הכלי חמדה שלפי הרמב"ם עיקר איסור בל תוסיף אינו אלא הוספה על גוף התורה, ולא הוספה בפרטי המצוות. ולכן קודם ערבות מואב שעדיין לא נגמר התורה לא שייך בל תוסיף.

אמנם אין זה פשוט כלל שזה דעת הרמב"ם, דהנה באמת בהלכות יסודי התורה (ריש פ"ט) משמע כדבריו, וז"ל דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו", ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיך.

ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו ממשה, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו, הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו, שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל ויכזב.

אבל מבואר בדבריו שגם תוספת על מצוה מסוים ג"כ עובר בבל תוסיף, כמו שמביא בכל"ח עצמו. וז"ל הרמב"ם (תפילה ונשיאת כפים יד, יב) אין הכהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים כגון ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וכיוצא בה, לא בקול רם ולא בלחש שנאמר "לא תוסיפו על הדבר".

וכן מבואר ברמב"ם (שופר וסוכה ולולב ז, ז) וז"ל כמה נוטל מהן, לולב אחד ואתרוג אחד ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס, ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף ונויי מצוה הוא, אבל שאר המינין אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף או גרע [לא] פסל.

אבל כתב הכל"ח היות וכולל גם איסור תוספת מצוה חדשה, לא שייך שיהיה אסור לפני שנגמר נתינת התורה.

ולענ"ד אין דבריו נכונים, שמדויק ברמב"ם ששני עניניו של תוס'ף, היינו תוספת בעשיית המצוה, ותוספת מצוה על התורה נלמד משני פסוקים. שהרי בהל' יסוה"ת הביא הפסוק מפרשת ראה "לא תוסיף עליו", ואילו בהל' תפלה הביא את הפסוק מפרשת ואתחנן "לא תוסיפו על הדבר". ונראה שס"ל להרמב"ם ש"לא תוסיף עליו" הכוונה תוספת על גוף התורה כגון לחדש מצוה חדשה, ואילו "לא תוסיפו על הדבר" הכוונה תוספת על המצוה עצמה ברכה נוסף בברכת כהנים.

עצם היסוד כבר כתוב בדברי הגר"א (אדרת אליהו דברים יג, א), אלא שהוא כתב הפוך ממה שדייקנו ברמב"ם. וז"ל את כל הדבר וגו' תשמרו לעשות לא תסף, פי' להוסיף על גופא דמצוה כמו על לולב וציצית, לא יפחות מד' ולא יוסיף על ד', מכאן אמרו לא יוסיף מתנה אחת על מתן ארבע. ומה שנאמר בפ' ואתחנן לא תספו על הדבר ולא תגרעו ממנו, דרשו שלא יוסיפו על תרי"ג מצות. כי בתחלה אמר שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות, ועל זה אמר לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם לעשות. ובפ' זו אמר את כל הדבר, דרשו רז"ל שבאותה מצוה גופא לא תספו ולא תגרעו.

א"כ למה איכפת לי שהאיסור להוסיף על גוף התורה לא שייך במדבר, אבל האיסור להוסיף על המצוה כן שייך.

אלא דצ"ע על דברינו מש"כ הרמב"ם בסה"מ (מצות ל"ת שיג) וז"ל והמצוה השי"ג היא שהזהירנו מהוסיף בתורה לא בכתוב ולא במקובל, והוא אמרו יתעלה (ראה יג) "לא תוסף עליו". ובבאור אמרו במקומות (מתני' זבחי פ א הובאה בערובין ק א ור"ה כח ב) עובר על כל תוס'ף, עברת על כל תוס'ף. מבואר שהביא הפסוק של פרשת ראה לענין תוספת על גוף המצוה, וצ"ע.

ובעיקר מה שרוצה ליישב דברי הרמב"ן על פי שיטת הרמב"ם צ"ע שהרי לכאורה מבואר ברמב"ן (דברים ד, ב) שעיקר ב"ת אינו אלא תוספת על גוף המצוה, אלא שחידש שגם המחדש מצוה חדשה ג"כ עובר. וז"ל כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב חמש ציציות, וכן לא תגרעו, לשון רש"י. וכך אמרו בספרי (ראה) מינין שלא תוסיף על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיפו, ומינין שאין פוחתים מהן ת"ל לא תגרעו. מינין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם, ת"ל הדבר, אפילו דבר לא תוסף עליו. אבל לא באלה בלבד אמרו, אלא אף הישן בסוכה בשמיני בכונה לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה (כח ב), וכן אם יעשה החג ששה עובר בלאו הזה.

ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם (מ"א יב, לג), עובר בלאו. וכך אמרו (מגילה יד, א) לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש וכו'. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה) שמונים וחמשה זקנים ומהם כמה נביאים היו מצטערים על הדבר, אמרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו מפי משה, כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם, ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו להוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר "אלה המצות" אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה.

האם מצות תפילין נוהג במדבר

עוד כתב הכל"ח שאפילו לפי הצד שכל תוס'ף הוא על המצוה, עדיין מסתבר שלא נצטוו במדבר, שלמשל במצות תפילין הרי היה שינוי, דאילו במדבר לא היה בו אלא שני בתים ושני פרשיות, דהיינו קדש והיה כי יביאך, דאילו פרשת שמע והיה אם שמוע עדיין לא נאמרו, א"כ לא היה שייך ב"ת שעדיין לא הוקבע צורת המצוה.

כל דבריו צ"ע שמה איכפת לי שהיה שינוי אח"כ אבל בינתיים זה צורת המצוה ועליו אין להוסיף. זאת ועוד שהרי כתב הרשב"א (מנחות לו, א) שע"כ פרשת שמע והיה אם שמוע ניתנו במצרים, שהרי נצטוו אז על מצות תפילין. וז"ל אי נמי ע"כ נראה שנאמרה שמע והיה אם שמוע בשעת פסח מצרים, ואע"פ שנכתבה במשנה תורה, שהרי קדש והיה כי יביאך נאמרו בשעת יציאת מצרים, וכתוב בהם והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך אלמא זוהיר אז הקדוש ברוך הוא על התפילין, והתפילין הם נעשים מארבע פרשיות הללו א"כ היה צריך שנאמרו אז בשעת יציאת מצרים.

גיעולי מדין

בשו"ת רדב"ז (ח"ו סי' ב אלפים רה) נשאל למה לא נאמרה פרשת "גיעולי מדין" במלחמת סיחון ועוג, שהרי לקחו השלל והביזוה. והשיב שכבר הרמב"ן שאל את זה ותל' כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם, וארצם מנחלת ישראל, והותר להם כל שללם אפילו האסורים, דכתיב "ובתים מלאים כל טוב וגו'", ואמרו רז"ל אפילו קדלי דחזירי אישתרי להו, אבל מדין לא היה שלהם ולכן נהג האיסור בכליהם.

ותמה הרדב"ז שכנראה שלא הותר להם האיסור אלא בשעת המלחמה, וכן כתב הרמב"ם (מלכים פ"ח) וז"ל חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגוים ויכבשום וישבו מהם מותר להם לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים וכו' מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב וגו', משמע שלא הותרו קדלי דחזירי אלא אם הוא רעב ואין לו מה יאכל, ואם יביאום בכלל השלל למקומם שיש להם מה יאכלו אסור, וא"כ גיעולי כלים אסור. ע"ש שמאריך שאולי גם הרמב"ם מודה שבמלחמת ז' עמים השלל היה מותר לגמרי, ולא אמר אלא לענין שאר מלחמות.

עוד תל' הרדב"ז שעדיין לא נאמר פרשת "וכל נוגע בחלל", ובזמן מלחמת סיחון ועוג לא היו הגוים מטמאין במגע ובמשא. ואע"ג דכתיב בפרשת פרה אדם כי ימות באוהל, ומשמע שלא נתמעטו הגוים אלא מטומאת אוהל, מ"מ אקרא דהכא סמך דכתיב וכל נוגע בחלל, דהא דנקט אדם כי ימות באוהל לאשמעינן דישאל מטמא אפילו באוהל, אבל העכו"ם לא הוזהרו עדיין על מגען עד פרשת מדין.

וכתב בספר חבצלת השרון שהרדב"ז הולך פה לשיטתו שלא כל המצוות נאמרו בסיני או בשנה הראשונה באהל מועד, ולכן אפשר לומר שלפני מלחמת מדין כיום לא היו מטמאים אפילו במגע, אבל הרמב"ן לשיטתו שהכל נאמר למשה או בסיני או בשנה הראשונה, ואפילו אם נאמר כהכלי חמדה שהמצוות שהוזכרו בספר דברים זמן הגדתם לבנ"י לא היה מיד, אבל הטומאה והכשר כלים לא התחדשו בספר דברים, ולכן לא תל' כרדב"ז אלא משום שהיה חלק מכיבוש ז' עמים.

יין נסך

כתב הרמב"ם (ספה"מ ל"ת קצד) היא שהזהירנו מלשתות יין נסך, וזה לא בא בו כתוב נגלה בבאור, אבל אמרו בע"ז (כט, ב) "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" - מה זבח אסור אף יין אסור. והראיה על היות יין נסך מאיסורי דאורייתא ושהוא ימנה ממצות לא תעשה, אמרם בג' ע"ז (עג, ב) רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, דבמינן במה שהוא ושלא במינן בנותן טעם. וזו ראייה מבוארת שייך נסך מאיסורין של תורה.

והשיג הרמב"ן על הראיה, שהרי אפילו סתם יינם במינו במה שהוא, ומאמרם זה חוץ מטבל ויין נסך יכול אפילו סתם יינן, אע"פ שאמרו בו בביאור שהוא מדבריהם. וכמה פעמים בגמרא קורין סתם יינן לבדו יין נסך, כאמרם (ע"ז נו, א) שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן, ואמרם (שם לד, א פסחים ל, ב) וכי תימא חמץ דאורייתא יין נסך דרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וברוב המקומות לשון יין נסך כולל המתנסך לעבודה זרה וסתם יינם, ובכאן נמי שניהם בכלל מאמרם במשהו.

ממשיך הרמב"ן שאולי חשב בכאן לומר שאם לא היה ליין נסך עיקר מה"ת כלל לא גזרו בהם בחומר הזה, אבל מפני שהמתנסך לעבודה זרה הוא מן התורה החמירו בכולן. גם זה אינו, שע"ז ומשמשיה ותקרובת שלה כגון בשר של זבח ע"ז כולם במינם במשהו, ואפשר שגזרו על היין משום תקרובת ע"ז דאורייתא, ומשום לתא דכל שאר איסורי ע"ז.

מתי נאסר

ממשיך הרמב"ם וז"ל, ובספרי (ס"פ בלק) גם כן כשזכרו תואר התפשט ישראל בשטים לזנות את בנות מואב, אמרו, והוא היה נכנס והצרצור מלא יין אצלה מיין העמונים, ועדיין לא נאסר יינן של גוים לישראל, אמרה לו רצונך שתשתה וכו', והנה מאמרם ו"עדיין לא נאסר יינן של גוים", יש ראייה כי אחר זה נאסר בלא ספק. ואולם אמרם (שבת יז, ב) כי בכלל שמנה עשר דבר שגזרו שמכללם יינם, וכן גם כן אמרם (ע"ז נו, א) שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן, הנה הם ירצו בזה סתם יינם לא יין נסך עצמו, אולם יין נסך עצמו הנה הוא אסור מן התורה.

וכתב על זה הרמב"ן וז"ל מה שאמר הרב מן הלשון השנוי בספרי, והוא בגמ' סנהדרין (קו, א) וצרצור מלא יין אצלה מיין העמוני, ועדיין לא נאסר יין שלגוים לישראל, ומאמרם עדיין לא נאסר יש ראייה שאחר כך נאסר בלא ספק. זה

ודאי טעות, לפי שעל סתם יינן נאמרו הדברים, שהיין המונח אצלם מיין העמוני סתם יינן היה לא יינן שנתנסך ממש לע"ז, ולפיכך קראוהו יינן של גוים. ובתחלה לא היו מפתות בשתייה אלא בדברים המותרים והמורגלים להם שאין בהם שמץ ע"ז ואיסור, שלא היה שומע לה עד שהיה היין בוער בהם ולוקח לבם לזנות, ולפיכך הוצרכו לומר שעדיין לא נאסר. ובמדרש ר' תנחומא (ס"פ בלק) בארו עוד ואמרו אין אתם רוצים לאכול מזבחותינו ומבשולינו, הרי לכם עגלים ותרנגולין שחטו כמצותכם ואכלו מיד משקתו היין ובוער בו השטן והיה נשטה אחריה. ואילו יתפרש ביין נסך ממש יהיה הפך מדברי הרב, ותהיה משם ראייה שאיסורו אינו מן התורה, שכל התורה כולה כבר נאמרה למשה בסיני וכמו שאמרו (ספרא ר"פ בהר) כל התורה כולה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני.

ותמה עליו הכלי חמדה הרי הרמב"ן כאן כתב שאע"פ שמשנה נצטווה על כל המצוות, אבל היו כמה מצוות שלא נצטוו בני"י עד סמוך לכניסתם לארץ, וי"ל שיי"נ הוא בכללם.

וכתב הכלי חמדה שלחומר הנושא צ"ל שהרמב"ן ס"ל דבמה שנוגע לאיסור ע"ז אין סברא שיהיה חילוק בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. ובפרט כיון דאיסור תקרובת ע"ז נאמר להם.

תקרובת ע"ז

וכתב לפי"ז שהרמב"ם והרמב"ן הולכים לשיטתם, שלפי הרמב"ן איסור תקרובת ע"ז נלמד מהפסוק (שמות לד, טו) "וקרא לך ואכלת מזבחיו", ויי"נ נכלל בזה. וכן באמת כתב הרמב"ן (ספה"מ שם) וז"ל אבל ביאור הדבר הזה כך הוא, שתקרובת ע"ז אסור הוא בהנאה מן התורה, והכתוב שמורה על זה האיסור דכתיב (פ' תשא לד) "וזבחו לאלקיהם וקרא לך ואכלת מזבחיו", ואיסורו בהנאה למדו אותו (ע"ז כט, ב) מדכתיב "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" - מה מת אסור בהנאה אף תקרובת ע"ז אסורה בהנאה. ועיקר איסורו בהנאה מזה הכתוב, והוא דברי תורה כמו שלמדנו בעיקר השני, או שהוא גלויי מילתא בעלמא לפסוק "וקרא לך ואכלת מזבחיו" שאיסורו אף להנאה.

ואילו לפי הרמב"ם (שחיטה ד, יא) המקור ששחיטת עכו"ם נבלה, ולוקה על אכילתה מן התורה, נלמד מהא דכתיב "וקרא לך ואכלת מזבחיו", וז"ל הרמב"ם מאחר שהזהיר שמה יאכל מזבחיו אתה למד שזבחו אסור, ואינו דומה לישראל שאינו יודע הלכות שחיטה. ולדבריו י"ל שלא נאסר יי"נ אלא מפסוק בפרשת האזינו.

מפי עצמו

עוד כתב הרמב"ן שטעם "הואיל משה", שרצה לבאר להם את התורה, והזכיר כן להודיע כי מעצמו ראה לעשות כן ולא צוהו השם בזה, מלשון הואל נא ולין (שופטים יט, ו), ולו הואלנו ונשב (יהושע ז, ז), וכן רבים.

ועי"ע בספר אור החיים הק' ש"אלה" הדברים מיעט הקודם, ופי' לפי שאמר אשר דבר משה שהם דברי עצמו, שכל הספר תוכחות הם מוסר ממש לעובר פי ה'. ואמרו חז"ל (מגילה לא, ב) קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן. ואפילו מה שחזר ופירש מאמרי ה' הקודמין לא נצטווה עשות כן אלא מעצמו חזר הדברים. וחש הכתוב לומר כי כדרך שאמר משה מפי עצמו דברים כאלה, כמו כן במאמרים הקודמין אמר משה מפי עצמו איזה דבר, לזה אמר אלה הדברים פי' אלה לבד הם הדברים אשר דבר משה דברי עצמו אבל כל הקודם בד' חומשים לא אמר אפילו אות אחת מעצמו אלא הדברים שיצאו מפי המצוה כצורתן בלא שום שינוי אפילו אות אחת יתירה או חסרה.

במשנה תורה דרשינן סמיכות

איתא בראב"ן (שאלות ותשובות סימן לד) לבאר הא דאמרינן (יבמות ד, א ועוד) שאפילו מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה, במשנה תורה דריש, משום דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר, אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש.